

חינוך בגיל הרך – פדגוגיה ותכנים – סדרת סקירות

סדרת סקירות בנושא חינוך בגיל הרך

ההשפעות המתמשכות של חינוך קדם-יסודי איכותי

בשנים האחרונות ברור יותר ויותר כי פערים לימודיים ופסיכולוגיים בין תלמידים מרקעים שונים מתהווים כבר בראשית דרכם הלימודית, וכי חינוך איכותי בגיל הרך הוא חיוני לשיפור הישגיהם של התלמידים ולסגירת פערים. הסקירה היומית של לשכת המדענית הראשית מציגה היום שני מאמרים שבחנו את ההשפעות של חינוך איכותי בגיל הרך, לא רק בטווח הקצר אלא לאורך שנות התפתחותם והתבגרותם של התלמידים המשתתפים (או שאינם משתתפים) בו. במאמר הראשון מוצג מחקר אורך שעקב אחר תלמידים מגיל הגן ועד סוף כיתה ח'. מאמר זה בחן את התפתחותם האקדמית והפסיכולוגית של תלמידים שהשתתפו בחינוך הפורמלי לעומת זו של עמיתיהם שלא השתתפו בו. המאמר השני מציג סקירה מטא-אנליטית של 17 מאמרים – מחקרי אורך כולם – שבחנו את ההשפעה של איכות החינוך בגיל הרך על הישגים אקדמיים של התלמידים בהמשך הדרך.

תובנות והמלצות מרכזיות ליישום

1. **השקעה בחינוך קדם-יסודי איכותי:** המחקר מצביע על כך שהשקעה בתוכניות של חינוך קדם-יסודי, במיוחד בתוכניות ציבוריות עם סטנדרטים מחמירים, יכולה להניב יתרונות אקדמיים ארוכי טווח לילדים.
2. **מיקוד באיכות התהליך:** יש לשים דגש על שיפור האיכות של התהליך החינוכי/פדגוגי - הכללי והספציפי - בתחום החינוך לגיל הרך. מחנכים צריכים להעדיף תהליכים פדגוגיים איכותיים שמעודדים את התפתחות הילדים בתחומים אקדמיים מרכזיים, במיוחד בשפה, בקריאה ובמתמטיקה.
3. **פיתוח מקצועי:** השקעה בהכשרה ובפיתוח מקצועיים של הצוות היא קריטית. תוכניות הכשרה שמתמקדות בשיפור האינטראקציות בין הצוות לילדים יכולות להוביל לשיפורים משמעותיים באיכות התהליך. לכן פיתוח מקצועי מתמשך צריך לקבל עדיפות במרכזי החינוך לגיל הרך.

שותפים בכתיבה: עודד בושריאן, אנה קובובסקי, אסף שטיין

ההשפעה המתמשכת של חינוך בגיל הרך - מהילדות המוקדמת ועד גיל ההתבגרות¹

¹ Ansari, A. (2018). The persistence of preschool effects from early childhood through adolescence. *Journal of Educational Psychology*, 110(7), 952.

לסקירות
קודמות

הרשמה
לתפוצה בוואטסאפ

הרשמה
לתפוצה במייל

הסקירה היומית

לשכת המדענית הראשית
משרד החינוך

אחת התובנות הברורות (והעצובות) מהמחקר על הישגים לימודיים היא כי פערים בהישגים בין תלמידים ממשפחות אמידות לבין עמיתיהם האמידים פחות נקבעים כבר בשלב מוקדם של החיים. פערים אלו ממשיכים לרוב לאורך שנות הלימודים ומשפיעים גם על לימודים על-יסודיים ועל מסלול הקריירה של התלמידים. מכאן, יש בסיס לתפיסה שחינוך איכותי בגיל הרך יכול להכין טוב יותר את התלמידים הצעירים לחייהם האקדמיים ולשפר את הישגיהם הלימודיים בטווח הקצר ובטווח הארוך.

במחקר שיתוקצר בעמודים שלהלן, בחנה אריה אנסארי הנחה זו. לצורך כך היא הסתמכה על נתוני אורך שנאספו בסקר Early Childhood Longitudinal Study Kindergarten Cohort - של 1998. סקר זה הועבר בארצות הברית מטעם המרכז הלאומי לסטטיסטיקה בתחום החינוך במדינה במטרה להבין את השפעות החינוך בגיל הרך על התפתחות הילדים לאורך השנים בהיבטים אקדמיים והתנהגותיים. בסקר נאספו נתונים על ילדים בשש נקודות זמן בחייהם: גן הילדים, כיתה א', כיתה ג', כיתה ה' וכיתה ח'. הסקר כלל כ-16,752 ילדים² ממגוון רקעים דמוגרפיים (מוצא אתני, מגדר, נכות והכנסת ההורים).

אנסארי בחנה את התפתחותם של המדדים האקדמיים אצל הילדים לאורך זמן - ציונים במבחנים אקדמיים, הישגים בלימודים והערכות של כישורים קוגניטיביים. היא גם בחנה את המדדים הפסיכו-סוציאליים של הילדים - התנהגות חברתית, כישורים חברתיים והתנהגויות מפריעות מוחצנות (externalizing behaviors). המשתנה שנבחן כמשתנה מסביר למדדים אלו היה ההשתתפות בחינוך בגיל הרך, בין אם חינוך מטעם המדינה, חינוך פרטי או מעונות יום. זאת בהשוואה לתלמידים שלא השתתפו בחינוך פורמלי אלא נשארו בבית בהשגחת הוריהם, בני משפחה אחרים או מטפלים פרטיים.

ממצאי המחקר:

1. **יתרונות אקדמיים של חינוך בגיל הרך:** ילדים שהשתתפו בחינוך בגיל הרך הציגו הישגים אקדמיים גבוהים יותר בהשוואה לילדים שהיו בחינוך לא-פורמלי. היתרונות הללו נמשכו מהכניסה לבתי הספר היסודיים ועד תחילת גיל ההתבגרות – המועד האחרון שבו נבחנו התלמידים בסקר המעקב.
2. **בעיות פסיכו-סוציאליות:** לעומת היתרונות שנמצאו בתחום האקדמי, ילדים שהשתתפו בחינוך בגיל הרך הראו רמות גבוהות יותר של התנהגויות מפריעות מוחצנות, והשפעות אלו נמשכו גם בשנים מאוחרות יותר, אם כי ברמות נמוכות יותר.
3. **הצטמצמות הפערים האקדמיים והפסיכולוגיים:** הממצאים מצביעים על כך שהיתרונות האקדמיים של חינוך בגיל הרך הצטמצמו עם הזמן, כך שהפער בין ילדים שהשתתפו בחינוך בגיל הרך לבין ילדים שלא השתתפו בו קטן. גם הפערים בהתנהגויות המוחצנות הצטמצמו עם הזמן. לאורך כל שנות הסקר, נותרו אומנם הפערים - האקדמיים והפסיכולוגיים - בין הקבוצות, אולם הם הלכו והצטמצמו.
4. **מאפיינים דמוגרפיים:** המחקר מצא כי ההשפעות של חינוך בגיל הרך עשויות להשתנות בהתאם למאפיינים הדמוגרפיים של הילדים, כמו גזע/אתניות, מגדר, נכות והכנסה. במיוחד נמצא כי ילדים ממעמד חברתי-כלכלי נמוך עשויים לחוות יתרונות שונים מהחינוך בגיל הרך בהשוואה לילדים ממעמד גבוה יותר.

תובנות מעשיות מהמחקר

בהתבסס על הממצאים מהמחקר, ניתן להציע כמה תובנות מעשיות לאנשי חינוך ולקובעי מדיניות:

² הסקר המקורי כלל מעל 21,000 ילדים, אולם רק על 16,752 מהם נאספו נתונים לאורך כל שנות הסקר.

הסקירה היומית

לשכת המדענית הראשית
משרד החינוך

1. **השקעה בחינוך קדם-יסודי איכותי:** המחקר מצביע על כך שהשקעה בתוכניות חינוך קדם-יסודי, במיוחד בתוכניות ציבוריות עם סטנדרטים מחמירים, יכולה להניב יתרונות אקדמיים ארוכי טווח לילדים.
2. **איזון בין שעות לימוד לבין התפתחות חברתית-רגשית:** הממצאים מראים כי ילדים שהשתתפו בתוכניות חינוך קדם-יסודי **במשך 20 שעות בשבוע או יותר** חוו יותר בעיות התנהגות. אנשי חינוך צריכים להיות מודעים לכך שמשך הזמן שבו ילדים נמצאים במסגרות חינוך עשוי להשפיע על התפתחותם החברתית והרגשית, ועליהם לשקול את האיזון הנכון בין השעות במסגרת החינוך על חשבון זמנם עם משפחתם.
3. **התאמת תוכניות חינוך לצרכים של אוכלוסיות שונות:** יש צורך להעריך את ההשפעות של סוגי תוכניות החינוך השונות על קבוצות אוכלוסייה שונות, במיוחד כאשר מדובר בילדים ממיצבים חברתיים-כלכליים שונים. לפתח תוכניות חינוך שמותאמות לצרכים של משפחות עם רקע כלכלי שונה, כדי להבטיח שכולם יקבלו את התמיכה הנדרשת להתפתחותם.

ההשפעה של איכות החינוך בגיל הרך על הישגי התלמידים: מטא-אנליזה של מחקרי אורך³

באופן שגוי אבל נפוץ בדעת הקהל, החינוך בגיל הרך נחשב בעבר למעין "נספח" של מערכת החינוך ה"אמיתית" – זו המתחילה בבית הספר היסודי וממשיכה בחטיבות הביניים ובתיכונים. לפי תפיסה זו, סיפקו גני הילדים שירות שיעקרו לאפשר להורים לצאת לעבודתם. בישראל למשל גני הילדים היו עד לאחרונה תחת פיקוחו של משרד הכלכלה ולא של משרד החינוך.

תפיסה זו הולכת ומשתנה בשנים האחרונות בעקבות עדויות מחקריות רבות ובעלות תוקף לגבי החשיבות של החינוך בגיל הרך. במאמר שיתקוצר להלן, ערכו חנה אולפרטס, קת'רין וולף ואיבון אנדרס סקירה מטא-אנליטית של העדויות המחקריות על אודות השפעתו של חינוך איכותי בגיל הרך על הישגי הילדים לאורך שנות הלימודים שלהם במערכת החינוך – מגיל 3 ועד גיל 16.

בסקירה נכללו מאמרים שהתבססו על מעקבי אורך (longitudinal studies) ושבחנו את ההשפעה של איכות החינוך בגיל הרך על הישגי התלמידים בעתיד. כדי לסנן את המחקרים הרלוונטיים, נכללו בסקירה מאמרים שפורסמו לאחר שנת 1990. בנוסף, נבחרו רק מאמרים שדיווחו על חינוך רגיל (ולא על חינוך מיוחד) בתחומי האיחוד האירופי. בסך הכול נבחרו 17 מאמרים שענו על קריטריוני הכללה אלה. הממצאים מהמחקרים עברו תהליך של עיבוד סטטיסטי אשר אפשר להסיק מסקנות בעלות תוקף מחקרי רב.

כדי לבחון את איכות החינוך, התייחסו אולפרטס ושותפותיה לכתיבה לשני סוגים של מדדי איכות: מדדי איכות כלליים של הסביבה החינוכית ושל התהליכים הפדגוגיים. דוגמאות למדדים אלו הן אקלים חינוכי, הגישה הפדגוגית של הגננים והגננות ואפילו מספר המבוגרים לתלמיד או גודל הכיתה. שנית, החוקרות התייחסו גם למדדי איכות ספציפיים לתחום לימוד מסוים. למשל, באיזו מידה תהליכי החינוך מתאימים לקידום תחום השפה או האוריינות המתמטית.

ממצאי הסקירה העלו כמה תובנות לגבי ההשפעה של איכות החינוך בגיל הרך על הישגי התלמידים בעתיד. ראשית, נמצאה השפעה קטנה אך מובהקת של איכות החינוך על הישגי התלמידים לאורך השנים. במילים אחרות, ההשפעה של חינוך איכותי נותרה בעינה גם לאחר 13 שנים של לימודים בבית הספר היסודי ובתיכון. ממצא זה היה נכון גם לאיכות התהליכים הכלליים וגם לאיכות התהליכים הספציפיים בתחום תוכן מסוים. ההשפעה של כלל תהליכי הלמידה האיכותיים הייתה רבה יותר בתחומי השפה והאוריינות מאשר במתמטיקה.

שנית, נמצא הבדל בהשפעה של סוגים שונים של תהליכי למידה "כלליים": **לאיכות האינטראקציות בין מורים לתלמידים הייתה השפעה חזקה יותר** מאשר לאקלים בכיתה הלימוד או לגישות הפדגוגיות הכלליות שנקטו המורים.

שלישית, נמצא הבדל בין תחומי התוכן השונים בהשפעתם על הישגים עתידיים. למשל נמצא כי תהליכי למידה איכותיים בתחומי שפה ואוריינות השפיעו משמעותית יותר מאשר תהליכי למידה במתמטיקה.

לבסוף, החוקרות ציינו כי באופן כללי, איכות החינוך בגיל הרך שנמדדה במחקרים הייתה ברובה בינונית או נמוכה, בפרט בתחום המתמטיקה אבל גם בתחומי השפה ובתהליכי למידה כלליים.

³ Ulferts, H., Wolf, K. M., & Anders, Y. (2019). Impact of process quality in early childhood education and care on academic outcomes: Longitudinal meta-analysis. *Child Development, 90*(5), 1474-1489.

הסקירה היומית

לשכת המדענית הראשית
משרד הבריאות

תובנות מעשיות מהמחקר

ממצאי המחקר העלו כמה תובנות מעשיות עבור אנשי חינוך וקובעי מדיניות:

1. **מיקוד בתהליך:** יש לשים דגש על שיפור האיכות של התהליך בתחום החינוך לגיל הרך. מומלץ כי מחנכים יתעדפו יצירת תהליכים פדגוגיים איכותיים המעודדים את התפתחות הילדים בתחומים אקדמיים מרכזיים, במיוחד בשפה, בקריאה ובמתמטיקה.
2. **פיתוח מקצועי:** השקעה בהכשרה ובפיתוח מקצועי של הצוות היא קריטית. תוכניות הכשרה שמתמקדות בשיפור האינטראקציות בין הצוות לילדים יכולות להוביל לשיפורים משמעותיים באיכות החינוך. לכן פיתוח מקצועי מתמשך צריך לקבל עדיפות במרכזי החינוך לגיל הרך.
3. **פיתוח מדיניות:** לפתח וליישם מדיניות המבוססת על ראיות שמטרתה לשפר את איכות החינוך לגיל הרך, ובכלל זה ליצור מסגרות תומכות באינטראקציות ובלמידה איכותיות וכן להקצות משאבים לתוכניות שהוכיחו את יעילותן.